

Jean-Michel
Guenassia

**Valčík
stromů
a nebe**

Argo



Přeložila Iveta Šimpachová

Jean-Michel
Guenassia

**Valčík
stromů
a nebe**

Z francouzského originálu *La valse des arbres et du ciel*,
vydaného nakladatelstvím Albin Michel v roce 2016,

přeložila Iveta Šimpachová.

Přebal navrhl Pavel Růt.

Grafická úprava a sazba Pavel Růt.

Odpovědný redaktor Ladislav Šerý.

Jazykové korektury Soňa Čapková.

Technická redaktorka Saša Švolíková.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

www.argo.cz, roku 2017 jako svou 3 327. publikaci.

Vydání první.

Vytiskla tiskárna Akcent.

ISBN 978-80-257-2224-4

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém knihkupectví

www.kosmas.cz

CHCI BÝT POCTIVÁ K TĚM, KDO BUDOU ČÍST MÁ SLOVA, ALE HLAVNĚ k sobě samotné. Tyto šťastné vzpomínky jsou vším, co mi zbylo, a nepřeji si je zkazit. Jednoho dne bude můj deník objeven a celý příběh odhalen. Kdyby měl zůstat utajený, jako byl až doposud, musela bych zápisník spálit, ale k tomu se nemohu odhodlat, neboť představuje jediné pouto mezi mnou a jím a na jeho stránkách si mohu připomenout náš příběh a znovu nalézt mládí. A to nedokážu z vlastní vůle smazat. Ostatně... co na tom záleží? Nebyla jsem vždy svědkem událostí, jež budu nyní vyprávět. Sbírala jsem je náhodně a vytrvale, některé jsem se dověděla až po čtyřiceti padesáti letech od chvíle, kdy se odehrály. Skládala jsem dohromady jednotlivosti jako detektiv, na základě logického úsudku a dedukce, nebo jako když hledáte poslední chybějící dílek puzzle, který dokonale zapadne do prázdného místa a doplní celek. Mohu vás ujistit, že tento příběh vyprávím upřímně, a přestože jsem jeho součástí, nenechávám se tím zaslepit a nesnažím se vykreslit sebe samotnou v lepším světle nebo zastříit svou odpovědnost. A to z prostého důvodu. Stalo se to již před časem. A čas vše stírá. Nepíšu tyto řádky začerstva, ve vleku emocí či vzteku. Uplynuly již desítky let. Světem mezitím otráslly dvě velké války. Kolik je nás dnes v roce 1949 naživu z těch, kdo ho dobře znali? Nanejvýš čtyři pět. Tolikrát mě pobouřila domýšlivost a hloupost lidí, kteří se kategoricky vyjadřovali o jeho povaze, vyvozovali neopodstatněná tvrzení z jeho chování a pokoušeli se vystihnout jeho osobnost. Ale nesnažila jsem se na jejich ubohost upozornit, za tu námahu nestáli. Proč si průměrní jedinci myslí, že mohou o géníích říkat, co se jim zachce? Jak by mohli génia pochopit? Proč jim jednoduše nestačí dívat se na jeho obrazy? Já jediná jsem ho milovala a byla jsem jedinou na světě, kterou kdy miloval. Dnes už jsem stará žena a s tou mladou husičkou nemám nic společného. Své tehdejší chování vnímám s téměř lékařským odstupem, jako bych mluvila o někom jiném. Mou snahou je podat svědectví. Přiblížit co možná nejvíce skutečnost, kterou znám už jen já sama. Aniž bych cokoli vynechávala či skrývala. Ba právě naopak, zbytek času a síl,

co ještě mám, chci vložit do boje proti nastrádaným vrstevnatým lžím, ze kterých se stalo oficiální krédo, jelikož si v nich každý našel své. Příliš mnoho lidí rádo šíří líbivé a srdceryvné fámy a legendy bez pravdivého základu. Já usiluji pouze o obnovení pravdy, nesnažím se ji překroutit, obhájit sama sebe, zmírnit svou vinu či šířit mýtus. Nemám před kým skládat účty, jedině snad před Bohem; ale toho jsem již dávno zatratila a proklela. Avšak nastala i moje chvíle: již brzy předstoupím před jeho soud a vůbec ničeho nelituji.

*Třicet milionů návštěvníků činí ze světové výstavy roku 1889 velkolepý úspěch. Oslavuje nejen stoleté výročí Francouzské revoluce, ale také hospodářskou prosperitu Francie, expansi její koloniální říše, nástup elektřiny a technický pokrok. Zlatým hřebem výstavy je věž Eiffelova.**

Narodila jsem se tajemné ženě, která přede mnou zůstala skryta. Když mi byly tři roky, podlehla matka nemoci a já si dlouho myslela, že neexistuje žádný portrét, který by mi odhalil její tvář. Fotografie v té době nebyla tak rozšířená jako dnes. Otce mrzí, že ho na jejich svatbě nenapadlo pořídit daguerrotypii. Nebylo to tehdy v módě. Tolik bych si přála, aby na ni měl nějakou památku. Upřeně se na mě zadívá a připustí, že její rysy se mu vytrácejí z paměti a je pro něj velmi těžké vybavit si ji takovou, jakou ji miloval. Neříká však úplnou pravdu: jednou na podobenku nepomyslel a podruhé za ni nechtěl utrácet. Většinu času tráví otec vzdycháním. Oči upřené do prázdna, skoro jako by omdléval. Samovolně a bez ustání vydává naléhavé vzdechy. Bude až do konce života zdrcený její ztrátou? Tvrdí, že byla tou nejlepší manželkou na světě, že jeho smutek nikdy nic neutěší a že kromě zvlněných vlasů se jí ani za mák nepodobám. Vyčítá mi, že by se těžko našly dvě rozdílnější osoby, až by člověk nevěřil, že jsem její dcera. Zajímalo by ho, kde jsem přišla ke své drzé, nesnesitelně

* Pasáže v kurzívě jsou ve většině případů úryvky novinových článků nebo korespondence, uváděné v jejich původním pravopisu. (pozn. autora)

nedůtklivé a vzpurné povaze, kterou ho tak trápím. Podle něj nemá žádný jiný otec tak nevďěčnou dceru. Nic mu na jeho jedovaté narážky neodpovídám, protože jsem taková, jakou si mě udělal. Otáčím se k němu zády. To jediné si zaslouží.

Matka, na kterou nemám žádnou vzpomínku, jako by snad nikdy neexistovala, mi každým dnem schází víc a víc. Týden co týden chodím na hřbitov, ve větru i v dešti. Ještě nikdy v životě jsem tu drahocennou schůzku nepropásla. Upřeně se dívám na její hrob, jako by mi mohla ze záhrobí poslat zprávu, poradit mi, pomoci mi naplnit můj osud. Mluvím k ní a vím, že mi naslouchá. Jako malá jsem ji prý po pohřbu neustále hledala, stokrát denně jsem se ptala otce, kdy se maminka vrátí; rozčilovala jsem ho svou umíněností a večer se mi dařilo usnout jen díky Louisině bezmezné trpělivosti. Často jsem ji prosila, aby mi o mamince vyprávěla. Na rozdíl ode mě ji dobře znala. Právě matka ji přijímala do služby, když otec koupil náš dům; tehdy zrovna zdědil majetek po svém vlastním otci a přál si bydlet na venkově, avšak v blízkosti Paříže. Louise toho moc nenamluví. Pokaždé, když se jí vyptávám, cítím, že ji moje otázka uvádí do rozpaků, krčí rameny, zamyslí se a utrousí dvě tři banality. Tvoje maminka byla moc hodná. Každý ji měl rád. Je to škoda, že odešla tak brzy. Potom se vrátí ke svým povinnostem a mě nechá samotnou s mým přeludem.

Louise je naše guvernantka, vychovávala mě a mého bratra s mateřskou láskou. Nebýt jí, nedovedu si představit, co by z nás vyrostlo; otec je totiž stále pryč, zaneprázdněn svými chmurnými myšlenkami, pařížskými povinnostmi a četnými přáteli. Mám Louise moc ráda, je to přívětivá a mlčenlivá žena, stará se o celou domácnost a vůbec jí nezazlívám, že nahradila mou matku. Došlo k tomu zcela přirozeně, vždycky mi připadalo výhodnější, aby do otcova lože ulehla ona než nějaká jiná, která by chtěla vše dirigovat a poroučet nám. Společně s otcem si dali záležet, aby zachovali dekorum. Nikdy vůči sobě žádným gestem neprojeвили náklonnost či něhu. On je pán domu, ona služka. Sotva by někoho napadlo, jaký je jejich opravdový vztah; dokonce ani ve vsi, kde o pomlouvače není nouze, nikdo nic netuší.

Každopádně si žádný soused ani obchodník nedovolil učinit nejmenší narážku. Dokonce ani můj bratříček nic neví. Spí jako dřevo a neslyší jejich přecházení sem a tam. Já mám ale lehký spánek, vnímám zvuky kradmých kroků, skřípání pantů, vrzání parket. Ale dělám jakoby nic. Vše zůstává při starém, tak je to v pořádku. Avšak od jisté doby zavládlo ticho, a tak jsem pochopila, že mezi ně padl stín a otec ji v jejím pokoji přestal navštěvovat.

Během zimních večerů, když se u krbu necháváme unášet do mlžných par minulosti a bratr odchází spát, prosím často otce, aby mi o ní vyprávěl. Zpívala maminka? A jaký měla hlas? Jaké skladby hrála na piano, jaké četla knihy a tisíce dalších otázek, jak mě jedna přes druhou zrovna napadají. Mlčí, pak se mu neznámo odkud vloudí do tváře dávný úsměv, ale neodpovídá. Sevře se mu hrdlo, oči zakalí. Vzdychne, zachvějí se mu rty. Zdá se, že mi konečně svěří ono tajemství a uleví svému trápení. „Proč to chceš vědět?“ zabručí. Marně zvyšuji hlas, vyčítám mu sobeckost a bezcitnost, on vezme svícen, rukou kryje plamen svíčky, a aniž mi popřeje dobrou noc, mizí na schodišti. Pak už jen slyším, jak za sebou zavírá dveře ložnice. Sama v pokoji si dál představuji, jak mě maminka hladí po vlasech a hraje mi na piano uklidňující melodii. Otcí je jedno, že se trápím. Nemá mě rád, vím to. A já ho nesnáším.

V roce 1890 vydělávala posluhovačka 1,50 fr za den, dělnice v průmyslu 2,46 fr, dělník 4,85 fr, trhovec 5 fr. Pracovalo se patnáct až šestnáct hodin denně, šest dní v týdnu. Roku 1892 je zákonem omezena denní pracovní doba dospělých na dvanáct hodin.

Já, Marguerite Gachetová, slavím dnes ve středu 19. března 1890 sama své devatenácté narozeniny a slavnostně slibuji, že opustím tuto zoufalou zemi a vydám se do zářné Ameriky, přísahám na památku své matky, že mi v tom nikdo a nic nezabrání. Dva dlouhé roky čekání, než dosáhnu osvobozující plnoletosti, mi poskytují čas dobře se na to dobrodružství připravit, našetřit peníze na cestu a na obživu, než si najdu zaměstnání vychovatelky v dobré newyorské

rodině; později si doufám budu vydělávat díky svému talentu. Stanu se americkou malířkou. Mám to štěstí, že umím dobře anglicky, jen si musím ještě zdokonalit přízvuk a zjistit, jaké mravy panují v nové vlasti. Mám klasické vzdělání, budu dávat hodiny francouzštiny, latiny a dějepisu. Jakmile se zabydlím, začnu pomýšlet na lepší postavení a zaplatím si lekce malování. V téhle nové zemi je dostatek příležitostí pro všechny, kdo mají odvalu. Jsem připravená odejít a nepomýšlet na návrat. Zpřetrhám pouta s touto rodinou, která ve skutečnosti ničím takovým není. Ať se stane cokoli, nevrátím se. I kdyby mě prosili nebo volali na pomoc. Ostatně to ani nebude možné. Nikomu o sobě nedám vědět. Nikdo se nedozví, kde je mi konec, jestli jsem mrtvá nebo živá. Zmizím z povrchu téhle ubohé země, kde není jiné naděje než skončit jako stará panna nebo žena v domácnosti. Jak bych mohla cítit lítost? Kdo by ji ve mně vyvolal? Žiji vprostřed pouště.

Otec ani bratr mi k narozeninám nepopřáli. Po smrti matky jsem přišla o jedinou osobu, pro kterou jsem něco znamenala. Cítím se jako cizinka ve vlastním domě, kde je mi věnováno méně pozornosti než koberci nebo příborníku. Otec s bratrem jsou v Paříži a ani jeden na mě nepomyslel. Až se v sobotu vrátí, žádný z nich si nevzpomene, že jsem o rok starší. Kdybych ale já zapomněla na jejich slavnostní den, nevzpomněla si na ně a nedala jim malý dárek, urazili by se. Jejich city ovšem končí u nich samotných. Druhým nic nedávají. Od chvíle, kdy mi tohle došlo, mám jejich chování přečtené jako knihu. Jsou tak předvídatelní a tak křečovitě sobečtí, až by se člověk musel smát, kdyby mu z toho nebylo tak smutno. Každoročně na sebe schválně neupozorňuji, ať vidím, jestli si vzpomenu. A nikdy mě nezklamou – dočista na mě zapomněli.

Jako každý rok na mě myslela jen Louise. Když jsem toho rána vešla do kuchyně, objala mě a přitiskla k sobě, ona, která se zpravidla vyhýbá jakýmkoli něžností, a nesmírně laskavě se na mě usmívala a přála mi samé dobré věci a jen to nejlepší do budoucna. Její úsměv předčil všechny dárky na světě. Hrál mě u srdce jako sluneční paprsek. V den svých jednadvacátých narozenin jim tu nechám

dopis s oznámením, že na nějaký čas odjízím. Než se vůbec začnou znepokojovat, už budu dávno v Americe. Tak přísahám na památku své matky, po níž mi nezbylo nic jiného než krev proudící mi v žilách a která mi bude jako jediná, tam seshora nebo odkud, pomáhat a dodávat sílu.

„My, spisovatelé, malíři, sochaři, architekti, vášniví milovníci nedotčené krásy Paříže, ze všech sil a s největším rozhořčením protestujeme ve jménu urážky francouzského vkusu a ve jménu ohrožení francouzského umění a historie proti vztyčení zbytečné a ohavné Eiffelovy věže v samém srdci naší metropole...”

Mezi třemi sty umělci, kteří podepsali tuto petici, objevují se jména jako Guy de Maupassant, Alexandre Dumas mladší, Émile Zola, Gounod nebo Charles Garnier, další jako Gauguin, Verlaine, bratři Goncourtové či Alphonse Allais se o věži vyjadřují hanlivě.

Jednou mě otec k smrti vyděsil. Jen si na tu událost vzpomenu, už mi naskakuje husí kůže. Vešla jsem do jeho pracovny a uviděla ho stát jen v košili u satínýrky se služebním revolverem namířeným proti sobě; lekla jsem se, že se chystá střílet, že si vystřelí mozek z hlavy, vykřikla jsem, on nadskočil, zbledl, vyčítal mi, že to ode mě bylo naprosto nezodpovědné, co kdyby nechtěně stiskl spoušť a vystřelil, ačkoli hlavěň prohlížel proto, že byla zbraň zaseklá. Ta příhoda ho dokonale vystihuje: nikdy mu neudělalo radost, že se o něj jeho dcera strachuje, ve všem viděl jen nemístnou a přehnanou reakci a označil mě za pitomou holku, k čemuž dokonce dodal, že jde o pleonasmus!

„Nevím, co s tím je, ale zdá se mi, že se zadřel bubínek. Mohl by to být taky kohoutek nebo vnitřní mechanismus. Dones to opravit ke zbrojírni do Pontoise. A zeptej se ho předem, kolik to bude stát. V dnešní době je lepší mít u sebe funkční zbraň, ale nehodlám zbytečně utrácet za opravu, kdyby to bylo na novou. Vezmi s sebou taky krabičku se střelivem, už ho mám určitě víc než dvacet let, jsou to patrony na černý prach; ať je prohlídne, možná už budou vadné.“

Podal mi revolver a krabičku se střelivem. Neřekl ani prosím, ani děkuji. Pustil se okamžitě do práce s lisem, jako bych neexistovala. Revolver s krabičkou jsem ve svém pokoji strčila do prádelníku a přikryla ho šátkem. Jen ať si počká; pokud chce mít zbraň opravenou, ponese si ji ke zbrojíři sám. Nevděčníkovi, sobci a nevychovanci nehodlám dělat laskavost.

*La Lanterne, * 21. března 1890*

„Kdyby se byl býval udál před patnácti lety... celá Francie by pád O. von Bismarcka vítala jako skutečné vysvobození a s radostí bychom z této strany Vogéz sledovali odstoupení předního strůjce strašlivých událostí let 1870–1871.

Dnes už tomu tak není a je velmi pozoruhodné, povšimneme-li si, že odchod obávaného kancléře v nás zdaleka nevyvolává nadšení, jako spíše neurčitou zlou předtuchu, která, pokud jí není přímo, zdá se býti velmi podobná lítosti... Odchod kancléře Bismarcka vydává světový mír na milost a nemilost myslí nevyrovnané, tudíž se není čemu diviti, že naše pracovitá a mírumilovná demokratická společnost přijímá tuto událost s obavami. Ostatně jest tento pocit takřka jednomyslně sdílen v celé Evropě...“

Podruhé přepočítávám odhadované náklady, protože jsem se v konečném součtu určitě musela splést, ale opět dojdou ke stejné děsivé částce. Jízda vlakem ve třetí třídě do Le Havru, plavba první třídou včetně nákladů na obživu během cesty, půlroční pobyt v rodinném penzionu v New Yorku a minimum na pokrytí základních výdajů na místě, než si najdu práci, mi dávají dohromady hroživou částku sedm set padesát franků, nepočítaje v to rezervu na nepředvídané výdaje. Louise dostává tři sta franků a otec už mnohokrát opakoval, že ho svým platem, který není nijak přemrštěný, ruinuje a že se s ní bude muset dříve nebo později rozloučit. Odpověděla jsem mu na to,

* Původně satirický týdeník, od roku 1877 deník, postupně silně republikánský a antiklerikálně orientovaný. (pozn. překladatelky)

ať neočekává, že mu budu uklízet a vařit já, a že pokud bude chtít jíst, bude muset jít do hostince. Mé úspory, pracně ukládané stranou, dosahují za cenu strádání znepokojivých šedesáti dvou franků. Tak akorát na cestu do Le Havru a... zpět. Nevím, jakým zázrakem je rozmnožit, abych mohla uskutečnit svůj sen. Budu to muset vyřešit plavbou ve třetí třídě, bez ohledu na nepohodlí a nástrahy, které to obnáší, tím by mé výdaje jen lehce přesáhly čtyři sta franků. Konec-konců cestovaly takhle miliony lidí, a to, že jich mnoho během cesty zemřelo, je dáno pravděpodobně tím, že se netěšili tak dobrému zdraví jako já. A tak můj plán opět nabral dech.

Když jsem navrhla, že budu dávat hodiny francouzštiny starostovu synovi, který má potíže s látkou v lyceu, zvedl otec oči v sloup, jako bych právě vyslovila učiněnou nehoráznost. Pochopila jsem, že touhle cestou ničeho nedosáhnu. Pokud nenajdu jiný způsob, jak navýšit své úspory, nezbývá mi než prodat některé šperky po mamince, které mi otec dal již dávno a na jejichž existenci už si zjevně ani nepamatuje. Určitě bych našla klenotníka, který by je odkoupil za dobrou cenu. Jsou to již staré, hodnotné kousky, stačilo by se vzdát jen jednoho páru náušnic, dvou prstenů a možná jedné soupravy. Jediné, co mi brání tenhle krok učinit, je přesvědčení, že se tím na mamince dopouštím zrady; na druhou stranu si říkám, že by maminka byla šťastná, kdyby mi její šperky umožnily splnit si svůj sen. Nosit je stejně nikdy nebudu, to bych měla pocít, že si nárokuji její místo, těžím z její smrti. V pouzdru nejsou ty šperky k ničemu. No jistě, musím se zkrátka vypravit do Paříže a tam diskrétně vyhledat nějakého klenotníka.

Je třeba také přiznat, že mé výpočty jsou jen orientační; nevím totiž, kolik stojí život v New Yorku. Předpokládám, že podobně jako u nás. Ale co když bude mnohem dražší? Jak to zjistit? Kdybych žila v Paříži, s trochou zarputilosti bych nakonec našla nějakého přítele, který by mi vše objasnil, ale v téhle díře jsem odsouzená jen donekonečna předpokládat. Ještě mám čas, není kam spěchat, ale nesmím tu drahocennou dobu zaspát. Naopak, musím se připravit, využít každé příležitosti, abych co nejlépe zorganizovala cestu, z níž není návratu. Musím se o tom zmínit Heleně, třeba ji něco napadne nebo

bude vědět o někom, kdo by mi poradil. Koneckonců je to má nejlepší přítelkyně, mohu se na ni bez obav spolehnout.

Během 19. století emigrovalo do Spojených států 34 milionů Evropanů. Na lodích panují děsivé podmínky, v případě cestujících třetí třídy je úmrtnost více než dvě procenta; plavba z Le Havru stojí přibližně 300 fr.

Přátelství je bezesporu záhadná věc, a tak už se nesnažím pochopit, proč jsme já a Helena Libergeová již od nejútlejšího dětství nejlepšími přítelkyněmi, přestože byste na světě těžko hledali dvě rozdílnější bytosti. Nejenže se lišíme v názorech, ale navíc vždy jednáme opačným způsobem. Nemáme žádné společné zájmy, nečteme stejné knihy, nevzhlížíme ke stejným lidem. Mohla bych hodiny a hodiny vyjmenovávat, v čem se lišíme, a stejně tak dlouho si lámat hlavu nad tím, co máme společného. Ale jak ona sama hezky říká, den a noc se také střídají, nikdy se nestřetnou, a přitom se dokonale doplňují. Když mluvím, ona bez řeči poslouchá, a pokud jemně zavrtí hlavou, vím, že nesouhlasí. Nepotřebuje vyjadřovat svůj názor a není to z vypočítavosti; když nad něčím spílám a vymáhám si i na ní, aby prolomila pohodlné mlčení, odpovídá mi: „Co ode mě chceš slyšet? Určitě máš pravdu, copak já vím?“ Helena má bezesporu zlatou povahu, na věci se dívá vždy z té dobré stránky, nikdy se neuráží, vždy se laskavě usmívá, chová se klidně a přiměřeně, a co já si pamatuji, ani jedinkrát jsem ji neslyšela křičet, rozčilovat se, někoho pomlouvat nebo proti čemukoli protestovat. Právě téhle laskavé a stále povahy si na ní nejvíc vážím, ačkoli mě zároveň děsí. A právě díky ní s Helenou tak ráda trávím čas. Odráží se v jejím poklidném obličejí, jehož rysy při každé naší schůzce zachycuji do svého skicáře rudkou; zatímco si povídáme, kreslím její portrét, pokaždé ve stejné póze na lenošce v salonu, jako to kdysi dělal David s paní Récamierovou, ačkoli já nemám ani zlomek jeho talentu. Ale co na tom záleží, nikdo mě nehodnotí, a i když se mi nějaký můj obrázek nelíbí, Heleně připadá úžasný a povzbuzuje mě, abych pokračovala.

Každou středu se snažím dokončit jednu kresbu. Po okrajích papíru propracovávám detaily nebo si načrtávám náročnější partie. Kreslení rudkou má tu výhodu, že je možné se snadno a nenápadně opravit, ostré linie můžu vydávat za záměrné, rozmazat je bříškem prstu a dosáhnout stínování. Helena je ze svých portrétů nadšená, ukazuje je sestrám, ty se také rozplývají a chtějí, abych nakreslila i je. Zatím se mi z toho podařilo vyvléknout s výmluvou, že se na to ještě necítím, ale těžce odolávám jejich neustálému štěbetání.

Kdyby Helena chtěla, mohla mít díky své inteligenci skvělé vzdělání. Jistou dobu se zajímala o nebeská tělesa a hvězdy, zdálo se, že ji láká studium přírodních věd, ale její prvotní nadšení vyprchalo. Přemlouvala jsem ji, aby využila toho, že nám bylo konečně povoleno zapsat se na fakultu přírodních věd, ale jako bych mluvila do zdi. Po dokončení střední školy už neměla chuť dál studovat, usoudila, že ji dostatečně naplňuje výuka ručních prací a péče o domácnost. Připadalo jí nepřístojné bojovně se prosazovat a naprosto zbytečně prohlubovat si vzdělání, ať už pro osobní naplnění, nebo pro budoucí uplatnění.

„K čemu to?“ hájila se. „Starat se o dům, dbát o to, aby v něm byl pořádek a vše dokonale fungovalo, je přece také povolání. Jaký muž by chtěl za manželku ženu, která odchází za úsvitu a vrací se za tmy, unavená po těžkém dni stejně jako on? A když nebude žena doma, kdo láskyplně probudí děti, kdo je bude vítat, až se vrátí ze školy, kdo je bude vychovávat?“

Největší rozdíl mezi mnou a Helenou je ten, že ona je se svým údělem spokojená a ani v nejmenším se nesnaží řád věcí změnit. Má bezproblémový vztah s otcem, dokonale si rozumí s matkou i se sestrami. K tomu je dobře zajištěna díky rodinnému bohatství, o čemž si já mohu nechat jen zdát – nemám takové věno, abych si mohla vybírat. Helena je přítelkyně, jaká se jen tak nenajde. Často mě mrzí, že si z ní tak jízlivě utahuji a tvářím se pohrdavě, když přede mnou obhajuje, že největším štěstím je pro ni stát se paní domácnosti; není na světě lepšího člověka, než je ona.

Když jsem jí oznámila, že se chystám co možná nejdříve odjet do Ameriky, nezačala mě kárat, jak jsem očekávala, netvrdila, že je to

bláznovství nebo že zbytečně riskuji, zamumlala jen: „To je smutné, už se nebudeme vídat.“ A když jsem jí vysvětlila, že moje největší potíž je nastrádat peníze na cestu a že zamýšlím prodat šperky po mamince, odpověděla mi, že to by byl špatný skutek, že si je musím nechat navždy a že mi pomůže, protože má v kasičce dost našetřeno, že to pro ni nic není, udělá to z lásky, aby mi pomohla uskutečnit můj sen, ačkoli si nemyslí, že tohle je ta správná cesta k jeho dosažení. Důrazně jsem protestovala, hájila se, že nemohu takový dar přijmout, protože bych jí ho nedokázala oplatit, a hlavně že mám svou hrdost a nehodlám prosit o žádnou pomoc, o žádnou almužnu, a že je pro mě nepřijatelné být komukoli dlužna, byť by se jednalo o mou nejlepší přítelkyni. Mlčky pokyvovala hlavou, jak mívá ve zvyku, a řekla: „Rozumím ti a máš pravdu.“

Vnitřní předpisy octárny Desseaux, 1890:

1. *Dobry podnik zakládá se na oddanosti, pořádnosti a dochvilnosti svých pracovníků.*
2. *Náš podnik zkrátí výrazně pracovní dobu, pročež jsou pracovníci kanceláří povinni pracovat pouze od sedmi hodin ráno do šesti hodin večer, a to pouze v pracovní dny.*
3. *Ve velké pracovně se každé ráno konají bohoslužby. Pracovníci kanceláří mají povinnost účastnit se jich.*

[...]

8. *Jest přísně zakázáno hovořiti během pracovní doby.*

[...]

10. *Stravování jest povoleno v době mezi půl dvanáctou a dvanáctou hodinou, avšak za žádných okolností nesmí během této doby ustát práce.*

Sto let po Velké revoluci je rovnost obyvatel ve francouzské společnosti prachspřistou lží a zásada nadepsaná na štítech našich památek podvodem – ženy zůstávají druhořadými občany. Když jsem se chtěla přihlásit k maturitní zkoušce, nikdo z profesorů nechápal proč. „K čemu ji potřebujete?“ ptali se laskavě. „Měla jste štěstí, že se

vám dostalo tak obdivuhodného vzdělání. Co ještě chcete? Potvrzení o ukončeném středním vzdělání je zcela dostačující.“ Musím uznat, že v tomto případě se můj otec vyznamenal. Bez něj a jeho kontaktů bych nebyla ke zkoušce připuštěna.

Bylo správné tolik naléhat a doufat ve vlastní budoucnost? K čemu je mi dnes ten vzácný diplom, když s ním nic nezmůžu? Nechali jsme ho zarámovat. Visí v salonu vedle příborníku, chráněný pěkným pozlaceným rámem, otec ho neopomene ukázat každému z našich hostů, jichž bývá poskrovnu, a ti mi nadšeně gratulují a rozplývají se nad dosaženým pokrokem ve vzdělávání dívek. K ničemu určitějšímu ovšem nevedl. Byla jsem přesvědčená, že bude účinkovat jako zaklínadlo, stane se počátkem velkého dobrodružství, umožní mi studovat na univerzitě. Ale byla to konečná. Moje studium skončilo dříve, než vůbec začalo.

Téma závěrečného slohu byl tvrdý oříšek: „Popřete tuto maximu, jejímž autorem je La Rochefoucauld: *Zpytování svědomí není ani tak důsledkem lítosti nad tím, co zlého jsme provedli, jako spíše obavou z toho, co by se mohlo přihodit nám samotným.*“ Ta myšlenka mi připadala tak hluboká a důvtipná, že jsem byla chvíli v pokušení udělat pravý opak; ale nakonec jsem postupovala jako vzorný žák. A popřela ji. Teze, antiteze, syntéza, pěkně jak nás to učili. Dostala jsem nejlepší známku z celé školy. Avšak místo poslušnosti jsem měla raději proti tématu vystoupit, postavit se za vévodovo trefné stanovisko, protože on dobře znal stránky lidské duše, které naši učitelé odmítají vidět a přijmout. Dnes jsem patřičně trestána za nedostatek odvahy. Kdybych po pravdě vyjádřila svůj názor, byla bych ze zkoušky vyloučena, nedostala bych tuhle listinu a jen by mi to prospělo. Naše činy ve skutečnosti nejsou motivovány úsilím o dosažení ctnosti či spravedlnosti, ale pouze prospěchem, který nám z nich plyne, a stejně tak je tomu s naší lítostí.

Otec se domnívá, že jsem dosáhla výjimečného cíle; žádná z dcer jeho známých a přátel nemá tak vysoké vzdělání jako já a takový úspěch by mi měl stačit ke spokojenosti. Pochopila jsem, ačkoli se zpožděním, že otec mě nevedl k dosažení maturity proto, abych mohla

pokračovat ve vysokoškolském studiu, vykonávat určité povolání nebo získat postavení, ale čistě proto, aby se měl čím vychloubat před svými známými, aby mohl ukázat, že jeho potomci jsou nadřazeni těm jejich, že v naší krvi koluje něco o malinko lepšího, co ostatním chybí. Dnes už chápu, že všechna ta houževnatá práce nebyla přípravou na lepší život a převzetím odpovědnosti za svou budoucnost, ale sloužila pouze a jedině tomu, abych uspokojila jeho narcismus. Díky ní se mohl natrásat, okázale pyšnit svou moderností, zostuzovat své známé, kteří udržují manželky a dcery ve stavu nevědomé spokojenosti, dělají si z nich ozdobné figurky, poslušné hračky v rukou svých manželů a pánů, a tím také dával najevo, že on, doktor Gachet, je progresivní, avantgardní muž, který dokáže vykročit ze svého stínu. Můj diplom je jeho vlastním vítězstvím.

Složila jsem maturitní zkoušku s pochvalou zkušební komise a nyní se doma koušu nudou. Každý den je jednodušší než druhý. Nemám se čím rozveselit, nemám žádnou naději, kromě té, že skončím jako měščka zavřená ve svém salonu, odkud budu kontrolovat služku, zda dobře seřela prach z nábytku nebo připravila jídlo, které patřičně uspokojí onoho jedince, jemuž mě otec dá za manželku. Pro mé dobro, samozřejmě. Ale jako na potvoru se ten, k němuž mě připoutá otcova touha, bude starat především o své vlastní.

Existuje jediné řešení, a sice zmizet jako zločinec. Tuším, že až se toho bláznovství dopustím, nečeká mě vůbec jednoduchý osud. Ovšem zůstanu-li, pak dozajista zemřu. Zpočátku šílený nápad cesty do Ameriky se postupně stává mým spasením. Navzdory všem překážkám a nástrahám, které jen tuším, v sobě tohle dobrodružství nese spoustu naděje. Budu ale mít dost sil, abych všechny hrozby bez úhony překonala? Nabízí se jen dvě možnosti: buď budu pokračovat touto cestou, nebo rezignovaně přijmu svůj úděl. Mám před sebou dva nekonečné roky. Budu dost silná, abych vydržela? Nedám na sobě nic znát? Nebo to nakonec vzdám? Rozhodně nepočítám s tím, že bych selhala a musela se všeho vzdát, že bych si vzala za muže Georgese nebo někoho podobného či zůstala ladem jako stará panna.

La Lanterne, 24. července 1890

„Maturitní zkouška, jejíž úspěšné složení jest u dvou třetin uchazečů dáno štěstím a u zbylé třetiny pilným studiem, brzy zmizí. Její zrušení... navrhuje sám ministr... Jelikož jest však potřeba sankcionovati školní vzdělávání... budou žáci povinni skládat zkoušku velmi podobnou...“

V roce 1890 obdrží ve Francii maturitní zkoušku 6765 žáků, z čehož 93 mladých žen, zápisné činí 120 fr. Několik málo existujících dívčích středních škol nepřipravuje na maturitní zkoušku, pouze ty nejvytrvalejší (a nejmajetnější) žáčky se mohou ke zkoušce přihlásit individuálně. Tato situace potrvá až do roku 1924.

„V roce 1887,“ vzpomíná paní Jeanne Crouzet-Benabenová, „byly mezi zhruba stovkou účastníků písemné části zkoušky k vidění dvě sukně; tou druhou byla ovšem mnišská sutana...“

Jakmile bratr odjede nedělním vlakem v 17,27, stávám se paní domu. Na smrt nešťastný se vrací zpět do internátu Condorcetova lycea, kde musí mlčky snášet tvrdou disciplínu a časté tresty. Je to jemný chlapec a snílek, v patnácti letech se zajímá výlučně o poezii, nedokáže si zapamatovat jedinou teoretickou poučku, plete si historická data a zdá se být nenapravitelně imunní vůči latinské deklinaci. To je velkým zklamáním pro otce, který do bratra vkládá velké naděje a věří, že po něm jednou převezme ordinaci. Proto se tak stará o jeho povinnosti, dělá mu domácího učitele a neúnavně s ním prochází školní látku. Slýchám ho, jak rozčileně odfrkuje, tahá bratra za uši a hubuje ho po každé položené otázce. Já osobně se držím své pověsti nevděčné dcery a rázně odmítám starat se byť jen minutu o vzdělání mladšího bratra. Dlouhou dobu jsem měla báječnou výmluvu, že se musím plně věnovat přípravě na zkoušku. Teď, když už bych mu mohla věnovat pár hodin, abych mu pomohla dostat se z nejhoršího, odmítám otcovy prosby s tím, že se mi jednoduše nechce. Když říkám ne, tak prostě ne! Což ho dokáže rozzuřit. A mně jeho zlost dělá radost. Křičím na něj, že nejsem soukromá učitelka, ať mu nějakou zaplatí, a že mně s učením nepomáhal a jak dobře jsem

si poradila. Nejsme sice bohatí, ale na zaplacení studenta, který by bratrovi pomohl, by otec měl. Jenomže je takový skrblik, že se mu raději bude snažit trochu pomoci sám a obětuje své nedělní volno.

Po pravdě nepomáhám Paulovi s učením proto, že se odmítám podílet na maření jeho vzdělávání. Bratr ví, že z něj nechci udělat chytrého papouška, ale že ho naopak podporuji, aby šel dál trnitou cestou poezie, protože má bezesporu talent. Možná ne úplně jako Rimbaud. Alespoň zatím ne. Ale zcela zjevně je nadaný a navíc si uvědomuje, že nestačí být obdařen a teskně hledět na lunu, aby se verše jako zázrakem začaly sypat samy. Pracuje, tajně plní stránky sešitků nejistými rýmy, ale jak sám zdůrazňuje, důležitý není mechanický rytmus alexandrinů, nýbrž krása obrazů a síla pocitů, které vyvolají. Navzdory svému věku je obdivuhodně vyzrálý – touží poezii vysvobodit z akademického područí. Slíbila jsem mu, že ho v jeho volbě budu podporovat a že má ve mně spojení.

Bratr svým způsobem prožíval stejnou mrzutost jako já. Byl otcovou hračkou. Ten objevil bratrovo zaujetí pro poezii velmi brzy a lichotilo mu, že jeho syna vábí múza, že má v úctě básníky, zázračně si pamatuje celé sloky pana Huga a recituje nám je večer před spaním nebo si čte sbírku posledních básní pana Verlaina. Neopomene nikdy zmínit historku, jak ho bratr žádal, dokonce snažně prosil, aby nás vzal na grandiózní státní pohřeb našeho velkého básníka Huga; on sám by se toho ušetřil, protože nemá rád velká sročení lidí a přesuny davu, nikterak ovšem nelituje, že tehdy podlehl otcovskému citu a chtěl svému potomku udělat radost. Nikdy v životě neviděl a ani neuvidí tak velké shromáždění, takové množství lidí prožívajících společný zármutek. Když k nám v té době přišli přátelé nebo příbuzní na návštěvu, otec pobízel bratra, aby nám v salonu něco přednesl; my jsme se hezky usadili, poslouchali toho nadaného umělce a nadšeně mu tleskali. Jindy otec chtěl, abych zahrála nějakou skladbu od pana Chopina, a já tak činila s potěšením. Ve skutečnosti takto otec zviditelňoval sám sebe a prostřednictvím nás se předváděl: jeho dcera studovala déle než kdejaká jiná, jeho syn byl na svůj věk nevšedně vnímavý; právem byl na své děti pyšný a byly pro něj zadostiučiněním v jeho tak prostém životě.